

В. Ржевская, канд. юрид. наук, доц.
 Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ДОГОВОРНО-ПРАВОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЭДУАРДА III, КОРОЛЯ АНГЛИИ, В ХОДЕ ПЕРВОГО ЭТАПА "СТОЛЕТНЕЙ ВОЙНЫ" (1337 – 1360 ГГ.)

Рассмотрены основные обязательства сторон в соответствии с соглашением Эдуарда III с городами Фландрии, несколькими соглашениями о перемирии и рядом вариантов договора о мире между Англией и Францией, предлагаемых в 1354–1360 гг. Уделено внимание положениям так называемого Второго Лондонского мирного договора 1359 г. и мира в Бретиньи / Кале 1360 г.

Ключевые слова: Средние века, Столетняя война, мир в Бретиньи, международный договор, военный союз, история международного права, правовые обязательства.

УДК 341 + 124.1: 316.774

І. Забара, канд. юрид. наук, доц.
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК: ДО ПИТАННЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВОВОГО ЯВИЩА (ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ)

Стаття присвячена розгляду ключових теоретичних аспектів з проблематики міжнародного правопорядку. Автор характеризує феномен міжнародного правопорядку виходячи з концептуальних поглядів представників сучасної української школи міжнародного права. Автор досліджує питання передумов становлення, сфери встановлення і дії, періодизації, структури, засад, принципів, цілей, функцій, властивостей та основи міжнародного правопорядку. Автор розглядає і узагальнює доктринальні міжнародно-правові погляди, що визначають і сприяють формуванню сучасного міжнародного правопорядку.

Ключові слова: міжнародний правопорядок, засади, принципи, цілі, функції, структура, періодизація.

Дослідження тематики міжнародного правопорядку, за майже шістдесятилітній період розвитку, пройшло кілька періодів, охопивши і відобразивши його найбільш суттєві аспекти. Разом з тим, увага до тематики не зменшується, про що свідчить не тільки інтерес з боку різних наукових шкіл міжнародного права, але й інших суспільних наук і практики.

Залишаючись одним із складних і спірних, але актуальних напрямків науки міжнародного права, міжнародний правопорядок – починаючи з шістдесятих років двадцятого сторіччя – досліджувався як із загальнотеоретичних позицій, так і – з другої половини сімдесятих років – з позицій окремих тематичних підходів. Погляди у науці міжнародного права віддзеркалили широкий спектр і рівень теоретичних розробок різних шкіл та їх окремих представників.

Разом з тим, в сучасних умовах актуальними постають і інші аспекти тематики міжнародного правопорядку. Зокрема, одним із таких виступає питання його власних якостей, що визначають і характеризують його з позицій окремого правового явища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що коло проблемних питань, висвітлених у роботах М.О. Баймуратова, В.Г. Буткевича, О.В. Буткевич, В.А. Василенко, П. Веїла, М. Віраллі, В.Н. Денісова, А.С. Дмитрієва, М.Л. Ентіна, В.І. Євінтова, Б. Зимма, М.І. Лазарева, І.І. Лукашука, Є.О. Львової, А.П. Мовчана, Х. Мослера, Р.А. Мюллерсрна, В.В. Романової, Н.Є. Тюріної, Н.О. Ушакова, Е. Хирша, Б. Ченга, С.В. Черніченка, І.К. Шаова та багатьох інших є доволі широким. Серед розглянутих авторами питань є різні теоретичні підходи до якостей, якими характеризується міжнародний правопорядок.

Разом з тим відмітимо, що сучасний стан досліджень міжнародного правопорядку, що визначає і характеризує його з позицій як окремого правового явища, ще потребує узагальнення і наукового осмислення.

Метою статті є визначення і узагальнення ключових теоретичних аспектів міжнародного правопорядку, що характеризують його з позицій окремого правового явища.

Враховуючи на чисельність поглядів і стан розвитку тематики міжнародного правопорядку вважаємо за доцільне у цій роботі взяти за основу концептуальні по-

гляди представників сучасної української школи міжнародного права щодо наукового розуміння інституту міжнародного правопорядку. Отже, виходитимемо з тієї позиції, що "міжнародний правопорядок – це стан фактичної впорядкованості міжнародних відносин, який відображає реальне, практичне здійснення вимог міжнародної законності та міжнародного права" [1, с. 540], [2, с. 469]. Характеризуючи міжнародний правопорядок варто, на нашу думку, визначити його наступні принципові аспекти, які виокремлюються у теорії міжнародного права у якості ключових. Зокрема, йдеться про: (1) передумови становлення, (2) сферу встановлення і дії, (3) періодизацію, (4) структурну побудову, (5) засади і принципи, (6) цілі, (7) функції, (8) властивості і (9) основу міжнародного правопорядку. Тож, необхідно є їх стисла характеристика.

1. *Передумовами становлення міжнародного правопорядку*, на які наголошується у теоретичних дослідженнях, виступає декілька складових, що визначають існуючий стан і впливають на його подальше формування і розвиток.

Враховуючи, що погляди на це питання значною мірою співпадають то, узагальнюючи, в якості складових становлення сучасного міжнародного правопорядку зазначимо, визначені у доктрині міжнародного права, наступні передумови: *соціально-економічні* (В.Г. Буткевич, О.В. Задорожній), *соціально-політичні* (А.П. Мовчан, Н.Є. Тюріна, І.К. Шаов); *юридичні (спеціально-юридичні, правові)* (В.Г. Буткевич, О.В. Задорожній, А.П. Мовчан, Н.Є. Тюріна, І.К. Шаов).

Таке спільне доктринальне бачення передумов становлення міжнародного правопорядку може бути пояснено і обґрунтовуватись значною мірою однаковими поглядами на виникнення, становлення і розвиток міжнародного права. Разом з тим, варто врахувати, що у переважній більшості наукових робіт зміст зазначених передумов авторами не розкриваються.

2. *Сфера встановлення і дії міжнародного правопорядку*. У теорії міжнародного права досить тривалий час вважається, що сферою встановлення і дії міжнародного правопорядку виступає міжнародне співтовариство. Такий підхід став поширеним (В.Н. Денісов, В.І. Євінтова, А.П. Мовчан, Н.Є. Тюріна та ін.). Зверта-

лась увага і на те, що з наукової точки зору є необхідним достатньо чітко відрізнити поняття "світове співтовариство" і "міжнародне співтовариство держав" [3, с. 54].

Разом з тим, останнім часом висловлюється думка про те, що актуальним для міжнародного правопорядку XXI ст. стає нова категорія – "світова спільнота" ("international community") (О.В. Буткевич, Б. Зимма, Т.Р. Короткий, І.І. Лукашук, Д. Рафаел, А.А. Тринідаде Кандадо та ін.).

Зміна в теоретичному підході виступає результатом дії не тільки глобальних світових процесів, відходом від етатизму і етатичних цінностей, поступовим набуттям міжнародною спільнотою гомоцентричного характеру, але й результатом тривалого і глибокого наукового осмислення.

Поява фактору світової спільноти та, як наслідок, нових задач перед міжнародним правом, викличуть і відповідні вимоги щодо змін у міжнародному правопорядку XXI ст. зокрема, у питанні сфери його встановлення і дії.

3. *Періодизація міжнародного правопорядку.* До питання періодизації міжнародного правопорядку науковці звертались характеризуючи окремі аспекти міжнародного правопорядку.

Не дивлячись на те, що міжнародне право виступає основою правопорядку і його періодизація мала б відігравати основну роль, у доктрині було висловлено декілька відмінних поглядів. Загальним у таких поглядах на питання періодизації міжнародного правопорядку є виокремлення кількох періодів, які автори умовно виокремлюють за значущими, на їх думку, критеріями. Особливістю у таких поглядах є те, що автори в основу поділу на окремі (відмінні) періоди покладають в якості критеріїв, доволі різні за природою ознаки або принципи. Зокрема, в основу поділу на окремі періоди були покладені: показники правомірної діяльності суб'єктів міжнародного права, що виступили основою для розмежування періодів за окремими значимими подіями (Н.С. Тюріна) [4, с. 21-23]; ідеї справедливості і безпеки, що стали підставою відмежування окремих визначених періодів (І.І. Лукашук) [5, с. 76-77]; принцип(-и) розвитку міжнародного порядку, що відокремили певні періоди (Л. Міллер); історичні події, що значним чином вплинули на розвиток міжнародного права (А.І. Дмитрієв) [6].

Зауважимо, що висловлені авторські погляди є теоретичними конструкціями для певної характеристики питання періодизації міжнародного правопорядку. Разом з тим відмітимо, що усі автори окремо виділяють один період – "міжнародний правопорядок епохи ООН" і надають йому власну відповідну характеристику.

4. *Структура міжнародного правопорядку.* Варто звернути увагу на теоретичне питання, щодо існування певної структурної побудови самого міжнародного правопорядку.

З цього приводу висловлювалась думка про загальний міжнародний правопорядок та правопорядок в певній області регулювання [7, с. 212]. Зазначалось, також і те, що міжнародний правопорядок складається із правопорядків усіх видів міжнародних відносин" [4, с. 31, 32].

На нашу думку, фактично мова йде про єдину базу основу – міжнародний правопорядок та його особливості, зокрема ті, що виявлені і визначені при наукових дослідженнях в різних областях регулювання міжнародних правовідносин. Підкреслимо, що мова не йде про існування кількох спеціальних міжнародних правопорядків, що входять до складу загального. Йдеться про один міжнародний правопорядок та його окремі і особливі аспекти в тій чи іншій сфері (галузі) міжнародних правовідносин, що відображається через стан їх фак-

тичної впорядкованості на основі вимог міжнародної законності та міжнародного права.

Використання у сучасній науковій літературі і практиці певної термінології (міжнародний економічний правопорядок, міжнародний гуманітарний правопорядок, міжнародний енергетичний правопорядок, міжнародний інформаційний правопорядок та ін.), на нашу думку, тільки підкреслює сталість і широту наукових досліджень усієї сукупності проблем міжнародного правопорядку, а також вказує на кількість його функціональних наукових напрямків, що досліджується саме за цією проблематикою.

5. *Засади і принципи міжнародного правопорядку* визначаються як загальні концептуальні основи його формування і розвитку.

Зауважимо, що у доктрині з цього питання було висловлено кілька поглядів. Вони є відмінними у принципових позиціях.

З одного боку, висловлюється думка про значну схожість міжнародного порядку і міжнародного правопорядку. При цьому наголошується на тому, що нормативною основою сучасного міжнародного правопорядку виступає загальне міжнародне право і, відповідно, принципи міжнародного правопорядку розглядаються з позицій їх отождошення із принципами міжнародного права (А.П. Мовчан) [8]. Такий підхід є дискусійним і обмежує розуміння принципів міжнародного правопорядку.

З іншого боку, питання засад і принципів міжнародного правопорядку розглядається з позицій єдиного комплексу, що містить *загально-соціологічні засади міжнародного правопорядку, загальні юридичні принципи міжнародного правопорядку та принципи функціонування міжнародного правопорядку* як цілісного утворення (В.Г. Буткевич) [1, с. 545-546]. Такий підхід, на нашу думку, спрямований на підкреслення ролі і сутності засад і принципів міжнародного правопорядку, що у кінцевому результаті повинні сприяти формуванню певного стану впорядкованості міжнародних правовідносин.

Отже, узагальнюючи можна зазначити, що розглянуті погляди на засади і принципи міжнародного правопорядку визначають різне бачення концептуальної основи формування міжнародного правопорядку. Це пояснюється розбіжностями у поглядах на сам міжнародний правопорядок.

6. *Цілі міжнародного правопорядку* розглядаються як наміри міжнародного співтовариства держав, що спрямовані на досягнення певного рівня і стану у розвитку міжнародних правовідносин, які визначаються фактичним ступенем розвитку міжнародної економіки і політики, характером і сукупністю інтересів учасників міжнародного правопорядку.

У доктрині погляди на цілі міжнародного правопорядку різняться. Відмінності полягають саме у їх визначенні. З приводу визначення цілей міжнародного правопорядку було висловлено кілька поглядів. Зокрема, з позиції реалізації принципів і норм міжнародного права – слугувати досягненню цілей, закріплених в нормах міжнародного права (Н.С. Тюріна). З інших позицій – стану впорядкованості міжнародних правовідносин – визначено конкретні цілі міжнародного правопорядку (правове вираження та оформлення міжнародного життя; забезпечення чіткого й суворого режиму міжнародних відносин; забезпечення матеріального добробуту народів; правове забезпечення і гарантія нових економічного, політичного, інформаційного, екологічного та інших порядків у міжнародних відносинах тощо) (В.Г. Буткевич).

Зауважимо, що як і у попередньому питанні, розбіжності у поглядах пояснюються різними науковими підходами до самого інституту міжнародного правопорядку.

7. Функції міжнародного правопорядку визначаються як форми його виявлення (проявлення). Питання функцій міжнародного правопорядку не стало предметом для широкого кола досліджень.

Функції міжнародного правопорядку, як правило, не ототожнюються з функціями міжнародного права. Разом з тим, за своїм призначенням вони споріднюються у основних функціональних напрямках (соціальна функція (самозбереження і зміцнення власної системи), юридична функція, функція сприяння соціальному прогресу, функції програмування розвитку міжнародних відносин та міжнародного права, функції інформаційно-го порядку тощо).

Враховуючи, що основою системи міжнародного правопорядку виступає система міжнародного права, функції міжнародного правопорядку повинні мати схожу спрямованість. Досить слушним виступає підхід, за яким для міжнародного правопорядку характерні три головні функції: 1) збереження та вдосконалення правопорядку 2) взаємодія із зовнішнім середовищем, іншими соціальними системами; 3) відокремлення якісної визначеності міжнародного правопорядку (через упорядкування наявної структури, координацію взаємодії компонентів правопорядку; досягнення внутрішньо узгодженої системи міжнародного правопорядку тощо) [1, с. 545-546].

Враховуючи, що міжнародний правопорядок виступає динамічною системою, вважаємо, що питання його функцій ще потребуватиме окремого додаткового дослідження.

8. *Властивості міжнародного правопорядку* теоретично розглядаються як його відмінні ознаки. У якості основних (головних) властивостей міжнародного правопорядку у доктрині визначають: здатність виступати в якості системи, складність, динамічність, упорядкованість, реальність, правомірність дій суб'єктів (Ф. Ван Асбек, В.Г. Буткевич, В.А. Василенко, В.Н. Денісов, В.І. Євінтов, М.І. Лазарев, І.І. Лукашук, А.П. Мовчан, А.І. Неделчев, Н.Є. Тюріна, Е. Хирш, С.В. Черніченко, П. Ройтер, Ж. Комбасо та ін.).

Складність міжнародного правопорядку визначається з позицій кількості його елементів і компонентів, а також чисельності їх зв'язків. При цьому підкреслюється позиція про те, що переважаюча роль відводиться саме чисельності зв'язків між елементами і компонентами і наголошується на здатності правопорядку до перманентних змін під впливом відповідних внутрішніх і зовнішніх чинників.

Динамічність міжнародного правопорядку характеризується з позицій здатності до розвитку і видозмін. Зазначається, що на стан динамічності впливає дія кількох обставин (зміни суб'єктного складу, кількість і характер і міжнародних правовідносин тощо).

Упорядкованість міжнародного правопорядку розглядається з позицій узгодженості, взаємодії частин цілого, обумовленого його будовою. Зазначається, що упорядкованість міжнародного правопорядку, відображає його внутрішні взаємозв'язки, а також підкреслює його стан як системи.

Реальність міжнародного правопорядку характеризується з позицій об'єктивно існуючого явища. Виокремлення реальності міжнародного правопорядку в якості однієї із його властивостей, покликано підкреслити стан однієї з його найважливіших складових – стан міжнародних правовідносин.

Питання правомірності дій суб'єктів міжнародного права розглядаються у доктрині з позицій умов, необхідних для його підтримки. У загальному контексті питання щодо властивостей, які характеризують міжнародний правопорядок, розглядається як аспект, який

разом із іншими, характеризує стан самого міжнародного правопорядку.

Зазначені властивості, у сукупності, характеризують стан міжнародного правопорядку.

9. *Основа міжнародного правопорядку.* У якості основи міжнародного правопорядку виступають міжнародні правовідносини. Такий погляд в науці міжнародного права є переважаючим (Ф. Ван Асбек, В.Г. Буткевич, В.А. Василенко, В.Н. Денісов, В.І. Євінтов, М.І. Лазарев, І.І. Лукашук, А.П. Мовчан, А.І. Неделчев, Н.Є. Тюріна, Е. Хирш, С.В. Черніченко, П. Ройтер).

У доктрині було висловлено кілька принципових поглядів, що надають характеристику міжнародним правовідносинам саме з позицій міжнародного правопорядку. Принциповими серед них постали два питання: визначення міжнародного правопорядку через сукупність (систему) міжнародних відносин, а також розгляд міжнародних правовідносин у якості основи міжнародного правопорядку.

Характеризуючи міжнародні правовідносини в якості основи міжнародного правопорядку, переважна більшість дослідників виходить з позицій органічної єдності міжнародних правовідносин і міжнародного правопорядку, який формується на їх основі. До цього варто додати, що при цьому виокремлюється кілька принципових позицій, зокрема:

- проблематика міжнародних правовідносин досить тривалий час виступає одним із важливих, складних і дискусійних у науці міжнародного права;
- наукові погляди щодо визначення природи, сутності і складу міжнародних правовідносин не є численними і різняться;
- для характеристики теоретичних аспектів сучасних міжнародних правовідносин суттєвими для подальших наукових виступають питання їх поняття, структури і класифікації.

Зауважимо що, ці принципові позиції щодо міжнародних правовідносин значною мірою відображаються на рівні досліджень міжнародного правопорядку.

Таким чином, розглянувши питання, пов'язані із ключовими теоретичними аспектами міжнародного правопорядку, що характеризують його з позицій окремого правового явища, можна зазначити наступне:

- передумовами становлення міжнародного правопорядку виступають кілька складових (соціально-економічні, соціально-політичні, юридичні (спеціально-юридичні, правові), що визначають його існуючий стан і сприяють його формуванню, погляди на які в доктрині міжнародного права переважно співпадають;
- у питанні сфери встановлення і дії міжнародного правопорядку намітилась тенденція до поступового переходу від категорії "міжнародне співтовариство" до нової категорії – "світова спільнота" що, значним чином впливатиме на його формування у XXI ст.;
- на питання періодизації міжнародного правопорядку були висловлені різні погляди; спільним у поглядах на періодизацію є виокремлення "міжнародного правопорядку епохи ООН";
- сучасні теоретичні погляди щодо засад, принципів, цілей, функцій і структури сучасного міжнародного правопорядку не є численними і різняться у принципових підходах; різноманітність у наукових підходах викликана неоднаковим ставленням представників доктрини міжнародного права до природи і суті самого міжнародного правопорядку;
- у якості основних (головних) властивостей міжнародного правопорядку у доктрині визначають: здатність виступати в якості системи, складність, динамічність, упорядкованість, реальність, правомірність дій

суб'єктів; зазначені властивості, у сукупності, характеризують стан міжнародного правопорядку;

- основою міжнародного правопорядку виступають міжнародні правовідносини; такий підхід в науці міжнародного права є переважаючим.

Список використаних джерел

1. Міжнародне право. Основи теорії: підручник / за ред. В.Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2002. – с. 608.
2. Правопорядок міжнародний / Задорожній О.В. // Українська дипломатична енциклопедія: у 5-ти т. – Х.: Фоліо, 2013. – Т.4. – 469 с.

3. Евинтов В.И. Международное сообщество и правопорядок (анализ современных концепций) / В.И. Евинтов. – К.: Наукова думка, 1990. – 128 с.
4. Тюрина Н.Е. Международный правопорядок (современные проекты совершенствования и преобразования) / Н.Е. Тюрина. – Казань, Издательство казанского университета, 1991. – 96 с.
5. Лукашук И.И. Функционирование международного права / И.И. Лукашук. – М.: Наука, 1992. – 224 с.
6. Дмитриев А.И. История международного права / А.И. Дмитриев, Ю.А. Дмитриева, О.В. Задорожний. – К., 2008. – 384 с.
7. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть: учебник / И.И. Лукашук. – М.: Волтерс Клувер, 2007, – 432 с.
8. Мовчан А.П. Международный правопорядок / А.П. Мовчан. – М.: РАН, 1996 – 102 с.

Надійшла до редколегії 20.05.16

И. Забара, канд. юрид. наук, доц.
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Киев

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ПРАВОПОРЯДОК: К ВОПРОСУ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВОВОГО ЯВЛЕНИЯ (ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ)

Статья посвящена рассмотрению ключевых теоретических аспектов проблематики международного правопорядка. Автор характеризует феномен международного правопорядка исходя из концептуальных взглядов представителей современной украинской школы международного права. Автор исследует вопросы предпосылок становления, сферы установления и действия, периодизации, структуры, принципов, целей, функций, свойств и основы международного правопорядка. Автор рассматривает и обобщает доктринальные международно-правовые взгляды, которые определяют и способствуют формированию современного международного правопорядка.

Ключевые слова: международный правопорядок, основы, принципы, цели, функции, структура, периодизация.

I. Zabara, PhD in Law, associate professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL LEGAL ORDER: CHARACTERISTICS OF THE LEGAL PHENOMENON (THEORETICAL ASPECTS)

The article deals with the theoretical aspects of the key issues of international legal order. The author describes the phenomenon of international legal order based on conceptual views of representatives of modern Ukrainian school of international law. The author examines the issue of preconditions of development, installation and sphere of action, periodization, structure, values, principles, objectives, functions, properties and the foundations of international legal order. The author examines and summarizes the international legal doctrinal views that define and promote the formation of modern international legal order.

Key words: international legal order, principles, objectives, functions, structure, periodization.

УДК: 341.231.14

Л. Невара, канд. юрид. наук, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченко, Київ

РІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ І ОРГАНІЗАЦІЙ У БОЛОНЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

В статті автор проаналізує рішення міжнародних конференцій і організацій, їх значення у розвитку та поширенні Болонського процесу. Під час конференцій визначено основні пріоритети розвитку співпраці в рамках Болонського процесу, а також впровадження в рамках Болонського процесу структурних реформ вищої освіти. Завданням Конференцій було розглянути досягнутий прогрес і визначення пріоритетів та нових завдань на найближчі роки для прискорення реалізації проекту Європейського простору вищої освіти. Висловлено сподівання, що спільні цілі будуть імплементовані в усіх країнах-членах для гарантування довіри до систем освіти країн-партнерів.

Ключові слова. Європейський простір вищої освіти, компетенції, триступенева освіта, студентоцентризм, інклюзивність, мобільність, забезпечення якості, працевлаштування.

Вища освіта, дослідження та інновації відіграють вирішальну роль у підтримці соціального згуртування, економічного зростання та глобальної конкурентоспроможності. Враховуючи бажання європейських суспільств все більше ставати суспільствами знань, вища освіта стає істотною складовою соціально-економічного і культурного розвитку. Розширення доступу до вищої освіти надає закладам вищої освіти можливість використовувати все більш різноманітний індивідуальний досвід. Відповідь на різноманітність і зростаючі очікування вимагає від вищої освіти фундаментальних змін у її наданні. Самі заклади вищої освіти стають більш різноманітними за своїми місцями, способами надання освіти та співпраці, включаючи зростання інтернаціоналізації, цифрове навчання та нові форми надання освітніх послуг [1].

Процес об'єднання Європи, його поширення на схід супроводжується формуванням спільного освітнього і наукового простору та розробкою єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері в масштабах усього континенту. Цей процес дістав назву Болонського від назви університету в італійському місті Болонья, де були започатко-

вані такі ініціативи і являє собою структурну реформу вищої освіти на європейському просторі.

Болонська декларація 1999 р. та інші документи Болонського процесу започаткували низку реформ, необхідних для гармонізації архітектури системи європейської вищої освіти, збільшення сумісності, порівнянності та конкурентоспроможності європейської вищої освіти, а також підвищення її привабливості і для громадян країн Європи, і для громадян та дослідників інших країн.

Головна мета цього процесу – консолідація зусиль наукової й освітньої громадськості й урядів країн Європи не лише для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки та вищої освіти у світовому вимірі, а й для підвищення її ролі в суспільних демократичних перетвореннях.

Болонський процес являє собою систему заходів європейських державних установ, університетів, міждержавних і громадських організацій, пов'язаних із вищою освітою, спрямованих на структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміну освітніх програм і потрібних інституційних перетворень з метою створення єдиного європейського наукового й